

AFGANİSTAN TÜRKLERİ ALIŐTAYI
افغانستان توركلرى علمى ييغىنى
AFGHANISTAN TURKS WORKSHOP
وركشاپ علمى توركان افغانستان

ANKARA

24 MAYIS 2025

dostumvakfi.org

AFG'ONISTON TURKLARI ILMIY YIG'INI

NIHOIY BAYONNOMASI

2025-yil 24-may kuni Do'stum Bunyodi tomonidan Anqarada amalga oshirilgan Afg'oniston Turkleri Ilmiy Yig'ini, Turk va Afg'onistonlik Turk akademisyonlar, tadqiqotchilar, madaniy jomi'a mumassillari va o'quvchilarning faol ishtiroki bilan muvaffaqiyatli o'tkazildi. To'rt yig'ilishdan tashkil topgan ushbu ilmiy yig'inda quyidagi unvonlar ostida muhokamalar o'tkazildi va shu natijalarga kelindi:

1. Yig'inda, Afg'oniston tuproqlarining tarixda qadimiy Turk vatani bo'lganligi va Afg'oniston Turklerini shimoliy mintaqa bilan chegaralangan hududga qamab qo'yishga qaratilgan bugungi tasavvur va urinishlarning tarixiy haqiqatlarga to'g'ri kelmasligi ko'rindi. Afg'onistonning Turk jo'g'rofyasi (geografiya) hisoblanmaydigan hududlarida yashayotgan Turklerin bosqinchilar tomonidan ongli va ataylab o'z tili va madaniyatidan uzoqlashtirib, assimile qilinayotgani qat'iy suratda ta'kidlandi.
2. Maxsus Afg'oniston shimolida zich yashayotgan taxminan 12 million Turkning tarixiy va madaniy jihatdan "Janubiy Turkistonliklar" deb ta'riflanishi zarurligi ta'kidlandi. Mintaqaning tarixan Buyuk Turkistonning janubiy qismi bo'lganligi qayd etilib, 20-asr boshlariga qadar "Turkiston" deb atalgan bu jo'g'rofyaga ataylab "Shimoliy Afg'oniston" yoki "Safahat-i Shimol" kabi ismlar bilan atala boshlaganligi aniqlandi. Shu nuqtai nazardan mintaqaning "Janubiy Turkiston" deb nomlanishi va bu ta'rifning xalq va ilm olami tomonidan qo'llanilishi to'g'ri ko'rildi.
3. Bu ta'rif mintaqadagi Turklerin o'zligini va madaniy yaxlitligini qo'rish maqsadi toshimoqdadir. Seminarda Afg'onistonda Tolibon boshqaruvi tomonidan amalga oshirilayotgan siyosatlarda ayniqsa Turk xalqining tili, tarixi va jo'g'rofik o'ziga xosligining yo'q hisoblangani qayd etildi.
4. Afg'oniston Turkleriga o'z ona tilida so'zlashish va ta'lim olish huquqi berilishi, buning uchun O'zbekcha va Turkmancha kabi Turkiy lahjalarning mahalliy yoki mintaqaviy til maqomidan chiqarilib, Afg'oniston davlatining rasmiy tillari qatoriga kiritilishi hamda buning inson haqlari doirasida asosiy qonun bilan kafolatlanishi talab qilindi.
5. Janubiy Turkistondagi maktablarda davlat tili bilan bir qatorda ona tilda ta'lim olish haqqining asosiy qonun haqqi sifatida tazminlanishi talab qilindi.
6. Mavlono, Sulton Sanjar va Sulton Husayn Bayqara kabi Turk tarixining muhim siymolarining hamda Balx, Hirot, Bomyon, Badaxshon, Taxxor, Qunduz, Kobul kabi qadimiy Turk shaharlarining tarixiy to'qimasi, madaniy tuzilishi va xotirasining saqlab qolinishi uchun muhim qadamlar tashlash zarurligi ta'kidlandi. Ayniqsa, Pokiston, Janubiy va Janubi-Sharqiy Osiyodan yo'naltirilgan ko'ch tufayli mintaqadagi demografik tuzilmaning ataylab o'zgartirilganligi bayon etildi; Bu holatning Turkistonning madaniy va demografik tuzilishiga jiddiy tahdid solayotgani qayd etildi. Bu muammoni hal qilish uchun Turkiya Jumhuriyati, Turkiy Davlatlar

Tashkiloti va xalqaro jomi'aning faol aralashuvi zarurligi ta'kidlandi. Bundan tashqari, G'aznaviylar, Saljuqiylar, Temuriylar va Boburiylar kabi buyuk Turk davlatlarining vatani bo'lgan Turkistonning madaniy merosini himoya qilish maqsadida digital arxiv loyihalarini boshlash va UNESCO bilan hamkorlikda madaniy meros projalarini ishlab chiqish taklif etildi.

7. Turk tilidagi shahar va joy ismlarini qo'rish va tarqatish uchun tabelalar, nashrlar va xaritalar tayyorlanishi, bularning nodavlat tashkilotlar va inson haqlari tashkilotlari tomonidan kun tartibiga olib chiqilishi va qo'llab-quvvatlanishi tavsiya etildi.
8. Afg'oniston Turkleri o'rtasida birdamlik va qardoshlik rishtalarini kuchaytirish, milliy ong va millat bo'lish idealini uyg'otish maqsadida tarixiy ongni rivojlantiruvchi nashrlar, tadqiqotlar va programlarni amalga oshirish va qo'llab-quvvatlash tavsiya etildi.
9. Yig'inda, Janubiy Turkistonda iqtisodiy taraqqiyotni qo'llab-quvvatlash maqsadida mikromoliyaviy loyihalar, ekinchilik va kichik sanoat tashabbuslari, Turkiya va mintaqa davlatlari bilan qo'shma savdo tarmoqlarini yo'lga qo'yish zaruriyati muhokama qilindi. Mahalliy aholini ish bilan ta'minlash imkoniyatlarini oshirish va iqtisodiy istiqorni ta'minlash uchun zarur bo'lgan plan va loyihalarning mahalliy aholi manfaati uchun bo'lishi zarur, deb topildi.
10. Bundan tashqari, Tolibon boshqaruvining ayollar va qizlarga nisbatan cheklovchi siyosati qattiq tanqid qilindi; Ayollarning ta'lim olish, ish va umum joylarda bo'lish haqlarining inkor etilishining ijtimoiy, iqtisodiy va ruhiy adolatsizlik bo'lganligi ta'kidlandi. Qizlarni o'rta maktab va oliy o'quv yurtlarida ta'lim olishini taqiqlash, ayollarni kasbiy guruhlardan chetlashtirish va sayohat erkinligini cheklash kabi amaliyotlarga qarshi xalqaro jomi'aning bosim o'tkazishi, Islom olamida ayollar huquqini qo'llab-quvvatlovchi diniy idoralarning ovozi ko'tarishi, mahalliy madaniy jomi'a tashkilotlarini kuchaytirish zarurligi ustida to'xtaldi. Qisqa muddatli yechim sifatida ayollarning ta'lim olishlari uchun uyda yoki onlayn ta'lim dasturlarini qo'llab-quvvatlash taklif qilindi.
11. Siyosiy sohada Afg'onistonning markazlashgan va otoritar boshqaruv o'rniga barchani o'z ichiga oluvchi va demokratik boshqaruv modeliga o'tishi, Afg'oniston Turkklarining siyosiy tamsilini oshirish, doimiy tinchlikni ta'minlash uchun bahslarni boshlash zarurligi ta'kidlandi. Bundan tashqari, Afg'oniston Turkklarining muammolarini xalqaro jomi'aga yetkazish maqsadida mustanad film projalari, ijtimoiy media kampaniyalari va maydon raporlari tayyorlash; Xalqaro huquqiy mexanizmlarni faollashtirish va Birlashgan Millatlar Tashkilotining Inson Haqlari Kengashiga raporlar taqdim etishga qaror qilindi. Turkiyadagi Afg'oniston Turkleri diasporasining butunligi uchun madaniy jomi'a tashkilotlarining salohiyatini oshirish, diaspora tarmoqlarini kuchaytirish zarurligi yoritildi.
12. Do'stum Bunyodi muntazam ravishda seminarlar, konferanslar, panellar va simpoziumlar kabi tadbirlarni qo'llab-quvvatlashini va bunday tadbirlarga hissa qo'shishini e'lon qildi.

13. Tarixiy Turkiston bo'yicha madaniy va akademik tadqiqotlarni qo'llab-quvvatlash maqsadida "Tarixiy Turkiston Madaniyat va Faoliyat Mezi" tashkil etish taklifi seminarining eng muhim natijalaridan biri sifatida qayd etildi. Ushbu tashabbus mintaqaning madaniy merosini muhofaza qilish va ilmiy tadqiqotlarni tizimli ravishda yuksaltirishda muhim qadam sifatida baholandi.
14. Afg'onistondan tashqaridagi Turklar bilan birdamlikni qo'llab-quvvatlash va Afg'oniston hukumatiga bosim o'tkazish uchun turli tashakkul tuzib Afg'oniston Turklarining haqlarini himoya qilish maqsadida, Afg'oniston Turkleri diasporasi tashkil etilishi taklif qilindi.

Afg'oniston Turkleri Ilmiy Yig'ini Afg'oniston Turklarining tarixiy merosini muhofaza, madaniy o'zligini saqlab qolish va mavjud muammolariga yechim izlash borasidagi sa'y-harakatlarini xalqaro jomi'aga yetkazishda muhim tashabbus sifatida ta'riflandi. Seminarda, o'z siyosiy va madaniy haqlarini himoya qilish uchun Afg'oniston Turklarining Marshal Abdurrashid Do'stum boshchiligida olib borgan kurashlari yana bir bor ta'kidlandi va Tolibon boshqaruvining zulmkor siyosatiga qarshi global ongni oshirish zarurligi qayd etildi.

Ilmiy Yig'in natijalari keng qamrovli rapor sifatida nashr etiladi va milliy va xalqaro jomi'aga yetkaziladi.

Hurmat bilan.

Raila DO'STUM

Do'stum Bunyodi Raisi

Afg'oniston Turkleri Ilmiy Yig'ini Tartib Qo'mitasi

AFGANİSTAN TÜRKLERİ ÇALIŞTAYI

ONUR KURULU

Batur DOSTUM - Junbish-i Milli Islami Afghanistan Başkanı ve Afg. Mv.

Doç. Dr. Harun ŞAHİN- Türk Dil Kurumu Başkan Yardımcısı

Prof. Dr. Osman KÖSE- Jandarma ve Sahil Güvenlik Akademisi Dekanı

Prof. Dr. Mehmet ŞAHİNGÖZ- Türk Ocakları Genel Başkan Yardımcısı

DÜZENLEME KURULU BAŞKANI

Raila DOSTUM - Dostum Vakfı Başkanı

DÜZENLEME KURULU

Doç. Dr. H. Hilal ŞAHİN - Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi

Doç. Dr. İzzetullah ZEKİ - Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi

Dr. Öğr. Üyesi Muhammed Naim NAİMİ- Karabük Üniversitesi

Dr. Öğr. Üyesi Seyid Arif AHMEDOĞLU - Ardahan Üniversitesi

Dr. Muhammed Yusuf ÖZBEK - Araştırmacı Yazar

Doktorant Ruhullah BEGZAD - Necmettin Erbakan Üniversitesi

Doktorant Ubeyd FUTUVVET - Necmettin Erbakan Üniversitesi

Abdul Hamid MURADİ - Araştırmacı Gazeteci

Bilim Uzmanı Aycemal DOSTUM KARVANBASHİ- Araştırmacı Yazar

BİLİM KURULU

Prof. Dr. Abdulhakim Şer'i CÜZCANİ

Prof. Dr. Nazif ŞEHRANİ

Prof. Dr. Bismillah TURDİKUL MEYMENEGİ

Prof. Dr. Funda TOPRAK- Yıldırım Bayezid Üniversitesi

Prof. Dr. Mevlüt UYANIK - Hitit Üniversitesi

Prof. Dr. Murat ATEŞ - Necmettin Erbakan Üniversitesi

Prof. Dr. Nurettin HATUNOĞLU - Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi

Prof. Dr. Savaş ŞAHİN - Akdeniz Üniversitesi

Prof. Dr. Selahattin TOLKUN - Anadolu Üniversitesi

Prof. Dr. Musa Şamil YÜKSEL - Yıldırım Bayezid Üniversitesi

Doç. Dr. Serdar DERMAN - Necmettin Erbakan Üniversitesi

Doç. Dr. Mustafa AKKUŞ - Necmettin Erbakan Üniversitesi

Dr. Öğr. Üyesi Rıdvan ÖZTÜRK - Necmettin Erbakan Üniversitesi

Dr. Öğr. Üyesi Muhammed Naim NAİMİ - Karabük Üniversitesi

Dr. Öğr. Üyesi Abdulmetin ÇELİKBİLEK - Selçuk Üniversitesi

Dr. Öğr. Üyesi Şekip ASIM - Celal Bayar Üniversitesi

Üstat Humayun HAYRİ- Araştırmacı Yazar

Dr. Fazel Ahmad BURGET - Araştırmacı Yazar

Dr. Nur Yağdı İLSÖYER - Araştırmacı Yazar

Dr. Aminullah Nail HANGELDİ - Araştırmacı Yazar

Dr. Aminullah KOŞAN - Araştırmacı Yazar

Muhammed Enver DERMAN - Bilim Uzmanı

Dr. Farahnaz Tahiry - Araştırmacı Yazar

Doktorant Vahid Ahmad MAHDI - Necmettin Erbakan Üniversitesi

Doktorant Amina ABDULLAHI - Ankara Üniversitesi

Hashim HAMDAM - Şair Yazar

Feridun SADAT - Araştırmacı Yazar

Amanullah ERKİN – Gazeteci Yazar

Doktorant Qais RAHMANİ – Araştırmacı Gazeteci

SEKRETARYA

Ehsanullah NERO

Şecaattin KARVANBASHI

Ramazan DOSTUM

Safa KADIROĞLU

Naqibullah ERKİN

Khalid YASA

Tahmina OSMANI

AFGANİSTAN TÜRKLERİ ÇALIŞTAYI
24 Mayıs 2025 / CUMARTESİ

09:30-10:30	Türkiye Cumhuriyeti İstiklal Marşı ve Afganistan Milli Marşı	
	Kurân-i Kerim Tilaveti	
	Açılış Konuşması	Batur DOSTUM - Dostum Vakfı Kurucu Başkanı
	Protokol Konuşmaları	Doç. Dr. Harun ŞAHİN -Türk Dil Kurumu Başkan Yardımcısı Prof. Dr. Mehmet ŞAHİNGÖZ -Türk Ocakları Genel Başkan Yardımcısı SHAH MARDANQUL MARDAN -Eski Büyükelçi

I. OTURUM: 10:30-11:30

AFGANİSTAN TÜRKLERİNİN TARİHTEKİ YERİ VE ÖNEMİ

Oturum Başkanı: Prof. Dr. Mevlüt UYANIK

HİTÜ İlahiyat Fakültesi Felsefe ve Din Bilimleri Bölümü İslam Felsefesi ABD

<i>Afganistan Türklerinin Tarihsel Süreci ve Bölgedeki Türk Hâkimiyeti: Gazneli, Selçuklu, Moğollar Döneminde Afganistan</i>	Doç. Dr. Mustafa AKKUŞ NEÜ Sosyal ve Beşeri Bilimler Fakültesi Tarih Bölümü Orta Çağ Tarihi ABD
<i>Timurlular ve Bâbürlüler Hâkimiyetinde Afganistan</i>	Doç. Dr. H. Hilal ŞAHİN AHBVÜ Polatlı Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü Yeniçağ ABD Başkanı
<i>Şeybânîler Döneminde Afganistan</i>	Prof. Dr. Abdulkadir MACİT KOÜ İlahiyat Fakültesi İslam Tarihi ve Sanatları Bölüm Başkanı
<i>1990 Sonrası Güney Türkistan Arayış ve Araştırmaları</i>	Dr. Öğr. Üyesi Abdul Metin ÇELİKBİLEK SÜ Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü Genel Türk Tarihi ABD Başkanı
<i>Tarihsel İpek Yolu ve Günümüz Kuşak-Yol İnisiyatifi Bağlamında Güney Türkistan'ın (Afganistan) Önemi</i>	Prof. Dr. Mevlüt UYANIK HİTÜ İlahiyat Fakültesi Felsefe ve Din Bilimleri Bölümü İslam Felsefesi ABD

ÇAY- KAHVE MOLASI ARASI

11:30-11:45

II. OTURUM: 11:45-12:45

AFGANİSTAN TÜRKLERİNİN SOSYO-KÜLTÜREL DURUMU VE

AFGANİSTAN-TÜRKİYE İLİŞKİLERİ

Oturum Başkanı: Dr. Öğr. Üyesi Rıdvan ÖZTÜRK

NEÜ A. Keleşoğlu Eğitim Fakültesi Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Bölümü Türk Dili ve Edebiyatı Eğitimi ABD

<i>1979 SSCB'nin Afganistan'ı İşgali ve Türkiye-Afganistan İlişkileri</i>	Prof. Dr. Nurettin HATUNOĞLU BEUN Teoman Duralı İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi Tarih Bölümü Genel Türk tarihi ABD Başkanı
<i>Türkiye Mezunları ve Türkiye-Afganistan İlişkilerindeki Rolü</i>	Doç. Dr. Serdar DERMAN NEÜ Ahmet Keleşoğlu Eğitim Fakültesi Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Bölümü Türkçe Eğitimi ABD
<i>Özbek ve Türkmen Türkçesinin 2004 Afganistan Anayasası'na Kabulü ve Karşılaştığı Zorluklar</i>	Dr. Enayatullah Babur FARAHMAND Afg. Eski Ulusal Uzlaşma Konseyi Başkan Yardımcısı
<i>Afganistan Türklerinin Sosyal ve Demografik Yapısı</i>	Dr. Nuryağdı SOYER Sosyolog
<i>Afganistan Türklerinde Milli ve Manevi Değerler</i>	Dr. Öğr. Üyesi Seyid Arif AHMEDOĞLU ARÜ İlahiyat Fakültesi Temel İslam Bilimleri Bölümü Kelam ABD

ÖĞLE YEMEĞİ ARASI

12: 45-13:45

AFGANİSTAN TÜRKLERİ ÇALIŞTAYI
24 Mayıs 2025 / CUMARTESİ

III. OTURUM: 13:45-14:45 AFGANİSTAN TÜRKLERİNİN SİYASAL TEŞEKKÜLÜ Oturum Başkanı: Feridun İLHAM	
<i>Afganistan Türklerinin Siyasal Hareketleri</i>	Dr. Fazıl Ahmed BURGET Afg. Eski Cumhurbaşkanı 1. Yardımcısı Siyasi Danışmanı
<i>Mareşal Abdul Raşid DOSTUM ve Afganistan Türkleri</i>	Doç. Dr. İzzetullah ZEKİ MAKÜ İlahiyat Fakültesi İslâm Tarihi ve Sanatları Bölümü İslâm Tarihi ABD
<i>Sosyokültürel-Dinî Açıdan Afganistan Türkleri ve Taliban</i>	Dr. Öğr. Üyesi Muhammed Naim NAİMİ KBÜ İlahiyat Fakültesi Felsefe ve Din Bilimleri Bölümü Din Psikolojisi ABD
<i>Afganistan'ın 2021'de Taliban'a Teslimi ve Afganistan Türklerinin Siyasi Hareketleri</i>	Üstat Humayun HAYRİ Afg. Eski Beden Eğitimi ve Spor Genel Müdürü
<i>Afganistan Türkleri ve Türk Devletleri Teşkilatı</i>	Doktorant Ruhullah BEGZAD NEÜ Siyasal Bilgiler Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü
ÇAY- KAHVE MOLASI ARASI 14:45-15:00	
IV. OTURUM: 15:00-16:00 AFGANİSTAN TÜRKLERİNİN SORUNLARI VE ÇÖZÜM ARAYIŞLARI Oturum Başkanı: Prof. Dr. Murat ATEŞ NEÜ Ahmet Keleşoğlu Eğitim Fakültesi Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Bölümü Türkçe Eğitimi ABD	
<i>DEAŞ-Horasan'ın Kuzey Afganistan'a İntikali ve Afganistan Türklerine Karşı Kullanılma Planı</i>	Enver SADAT Afg. Eski Ulusal Güvenlik Danışman Yardımcısı
<i>Afganistan Türklerinin Uluslararası Platformlarda Temsil Durumu</i>	Dr. Öğretim Üyesi Aliye YILMAZ SDÜ İlahiyat Fakültesi İslam Tarihi ve Sanatları Bölümü Türk İslam Edebiyatı ABD
<i>Afganistan Türkistan'ında Göç Sorunu: Demografik Yapının Değiştirilmesi ve TTP Meselesi</i>	Bashir Ahmad TAHYANJ Afg. Eski Çalışma ve Sosyal İşler Bakanı
<i>Taliban'ın Kadın Karşısı Uygulamaları: Eğitim ve Kadın Hakları Meselesi</i>	Doktorant Masouda ESMATI SADAT MSKÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Siyaset Bilimi Kamu Yönetimi Bölümü
<i>Afganistan Türklerinin Türkiye'deki Göç Sorunları ve STK'laşması</i>	Bilim Uzmanı Muhammed Enver DERMAN
SONUÇ BİLDİRGESİ 16:00-17:00 Raila DOSTUM - Dostum Vakfı Başkanı	
AKŞAM YEMEĞİ 18:00-19:00	